

CONSIDERAȚII ISTORICE ASUPRA EVOLUȚIEI FOAMETEI DIN ANII 1718-1719 ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

CONSTANTIN TOFAN

În toate societățile preindustriale, deci inclusiv și în Europa evului mediu, principala problemă a fost asigurarea subzistenței alimentare, atât a persoanei proprii cât și a familiei sale.

Foamea, acest flagel necunoscut în zona civilizată de astăzi, a bântuit cu furie continentul nostru din primele secole ale perioadei medievale până către mijlocul secolului al XIX-lea. Istoricul epocilor de foamete din Europa occidentală conține pagini de groază¹ și reprezintă un aspect important de studiat.

Foamea, în calitatea ei de componentă obligatorie în viața comunităților medievale, nu putea să lipsească din spațiul locuit de români. Sursele istorice ale acestei perioade, atât cele narrative cât și cele documentare, menționează deseori existența acestui flagel pe teritoriul românesc.

În același timp, flagelul a fost puțin studiat în istoriografia română, atât în cadrul unor studii și articole cu caracter special², cât și ca referiri mai lungi sau mai scurte în articole, studii și lucrări care se referă la alte subiecte în primul rând³.

În condițiile perioadei respective, orice anomalie climaterică avea drept consecință o recoltă slabă, scumpirea produselor agroalimentare sau chiar dispariția lor de pe piață, consumul unor produse improprie alimentației și, ca o ultimă consecință, apariția flagelului denumit foamete⁴.

Proporția acesteia devenea catastrofală, dacă anul nefavorabil agricol respectiv repeta un an similar anterior sau dacă era asociat cu alte evenimente negative de ordin politico-militar, pentru țara sau regiunea respectivă⁵.

¹ Jacques Le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, București, 1970, p. 314-324; Georges Duby, *Anul o mie*, Iași, 1996, p. 114-118; Jean Delumeau, *Frica în Occident (sec.XIV-XVIII). O cetate asediată*, vol.I, București, 1986, p.274-282; Fernand Braudel, *Structurile cotidianului. Posibilul și imposibilul*, vol.I, 1984, p. 74-80.

² C.A. Stoida, *Contribuțiuni la cunoașterea "foametei celei mari" din 1684-1685*, în *Arhiva*, an XLI, Iași, 1984, nr. 1-2, p. 158; Gh.I. Georgescu, *Foamea din 1660 în Țara Românească*, în *R/R*, vol.XVI, fasc.IV, 1946, p. 355-359. Aceste lucrări nu ne-au fost accesibile; Dimitrie Ciurea, *Foamea și epidemiile din Moldova în secolul XVI-XVII*, în *Revista medico-chirurgicală*, an LXVII, 1963, aprilie-iunie, p. 489.

³ D. Ciurea, *Evoluția așezărilor și populației rurale din Moldova în sec.XVII-XVIII*, în *AI/IAI*, XIV, 1977, p. 124-155; Ioan Claudiu, *Alimentația poporului român în cadrul antropogeografiei și istoriei economice*, București, 1939; Ioana Constantinescu, *Climă, agricultură și societate în Țara Românească și Moldova sub fanarioți*, în *RevIst*, 42, 1989, 3, p. 259-272; Lia Lehr, *Factori determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, în *SMIM*, VII, 1974, p. 161-205; Toader Nicoară, *Variații climatice și mentalități colective în secolul XVIII și începutul secolului al XIX-lea*, în *SCSatuMare*, VII-VIII, 1986-1987; Vasile Mihordea, *Relațiile agrare în secolul al XVIII-lea în Moldova*, București, 1968, p.129; Constantin Tofan, *O încercare de climatologie istorică(sec.XV-XIX)*, în *Carpica*, XXVII, 1998; *Ibidem*, *Carpica*, XXVIII, 1999.

⁴ Toader Nicoară, *op.cit.*, p. 249.

⁵ *Ibidem*, p. 259.

Așa cum am arătat anterior, dar și în alte studii⁶, calamitățile naturale sunt direct răspunzătoare de apariția foametei.

Totuși se impune constatarea că, dacă până în secolul al XV-lea fenomenul este menționat destul de rar în spațiul locuit de români, începând cu secolele al XVII-lea și al XVIII-lea se manifestă mai des, foametea devenind cvasiendemică în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Afirmția profesorului Ioan Claudian în lucrarea sa, potrivit căreia această situație s-ar fi datorat unei “*economii naturale mai sănătoasă*”, corectă în esență, necesită totuși anumite nuanțări⁷. În primul rând există o penurie a surselor documentare pentru primele secole ale evului mediu românesc, față de situația din ultimele secole ale acestuia, în al doilea rând instaurarea dominației otomane și mai ales a regimului fanariot în secolul al XVIII-lea în regiunile extracarpatice, transformarea spațiului locuit de români în arenă de luptă pentru marile imperii vecine, a făcut ca într-adevăr mențiunile despre perioadele de foamete să fie extrem de numeroase în secolul al XVIII-lea⁸.

În cele ce urmează vom analiza evoluția foametei din 1718-1719 în spațiul locuit de români și în special pe teritoriul Moldovei.

Așa cum am arătat anterior, foametea este declanșată de o serie de factori nefavorabili, de un complex de elemente nefavorabile, care s-au manifestat între anii 1715-1718 în spațiul locuit de români, care au făcut ca să nu existe posibilitatea constituirii de rezerve.

Foametea s-a declanșat într-un anumit context intern și internațional, când spațiul românesc încă mai suporta și consecințele interferenței evenimentelor politico-militare din ultimele două decenii ale secolului al XVII-lea și, mai ales, pe cele din primele două decenii ale secolului al XVIII-lea, acestea din urmă afectând dramatic mai ales situația Țării Moldovei. Astfel de evenimente au fost intrarea și staționarea trupelor lui Carol al XII-lea al Suediei între 1709-1713 pe teritoriul Moldovei după bătălia de la Poltava, războiul ruso-turc din 1711, prădarea țării tot în același an de către tătari, instaurarea regimului fanariot, transformarea cetății și a ținutului Hotin în raia, toate acestea creând un anumit context, nefavorabil, îndepărtat din punct de vedere temporal.

Contemporan cu foametea din anii 1718-1719 a fost războiul austro-turc din anii 1716-1718, încheiat prin pacea de la Passarowitz, cu consecințe negative imediate sau de mai lungă durată asupra Țării Românești și Țării Moldovei.

În condițiile acestui război, Imperiul habsburgic și-a propus extinderea dominației în zonele extracarpatice, folosindu-se inclusiv de acele grupuri ale boierimii din Țara Românească și Moldova favorabile Austriei și ostile Imperiului otoman.

Astfel, trupele Imperiului habsburgic au reușit să captureze pe Nicolae Mavrocordat pe 25 noiembrie 1716, iar prin semnarea tratatului de pace de la

⁶ Constantin Tofan, *Calamități naturale pe teritoriul Țării Moldovei din secolul al XV-lea până în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Invaziile lăcustelor*, în *Carpica*, XXIX, 2000, p. 159-160.

⁷ Ioan Claudian, *op.cit.*, p. 89.

⁸ Dimitrie Ciurea, *Evoluția așezărilor...*, p. 146.

Passarowitz, austriecii au încorporat propriului imperiu Banatul și Oltenia. Oricât de reduse ar fi fost operațiunile militare de pe teritoriul Țării Românești, ele au provocat grave neajunsuri locuitorilor din această zonă, prin cortegiul de jafuri, incursiuni armate, rechiziții, livrări obligatorii la prețuri impuse, distrugerii și, în final, prin ocuparea până în 1739 a Olteniei.

În cazul Moldovei, situația a fost mult mai gravă, deși țara nu a cunoscut nici o amputare teritorială. Astfel, trupele austriece, cu ajutorul unor boieri locali, au preluat controlul asupra regiunii dintre Carpați și Siret, au instaurat garnizoane în diferite mănăstiri, iar în ianuarie 1717, „*catanele*” ajutate de anumiți boieri moldoveni au intrat în Iași și au încercat să captureze pe Mihai Racoviță. Lovitura militarilor austrieci a avut drept consecință intervenția tătarilor împotriva acestora, la cererea lui Mihai Racoviță.

După înfrângerea și capturarea austriecilor, în urma acțiunilor militare care au avut loc între 9 și 12 ianuarie 1717 la Iași, Cetățuia și Hlincea⁹, au avut loc mai multe expediții pentru a-i alunga pe aceștia.

Pentru a înfrânge pe austrieci, și mai ales pentru ai elimina din teritoriul dintre Siret și Carpați, Mihai Racoviță a făcut apel la tătari. Decizia domnului a avut grave consecințe pentru țară, deoarece în condițiile unei ierni aspre, iarna anului 1717, nepreveniți, locuitorii Moldovei, mai ales cei din teritoriul dintre Carpați și Siret, au căzut în număr mare în robie. De altfel toate izvoarele narative ce se referă la acea iarnă menționează „*frigul*”¹⁰, „*înghețați de mare frig*”¹¹, „*ger mare*”¹², „*degerați*”¹³, „*înghețați de gerul cel mare*”¹⁴, acestea fiind trăsăturile iernii în luna ianuarie 1717. Aceste caracteristici s-au menținut și în februarie, în timpul expediției celor 20.000 tătari, împreună cu oastea domnului, la mănăstirile Neamț, Cașin și, în vară, la Mira, care fuseseră ocupate de austrieci.

După înfrângerea cătanelor, tătarii au prădat și robii zona dintre Siret și Carpați, „*în șase zile au prădatu și au robitu; și fiindu-i iarna mare, omeții mari, nu s-au putut ascunde bieții oameni și s-au umplutu de robi și dobitoace...*”¹⁵

Există mărturii referitoare la această invazie și prădăciunile tătarilor aduși de către domn pentru ai alunga pe austrieci peste hotarele țării în toate izvoarele narative interne care se referă la această perioadă și la aceste evenimente uneori în cuvinte sau expresii care exprimă tragismul situației: „*era robie și pradă*”¹⁶, sau „*și mulți lupi într-acea furtună s-au bucurat*”¹⁷.

⁹ Pseudo Amiras, *Cronica anonimă a Moldovei (1661-1729)*, ediție de Dan Simonescu, București, 1975, p. 78-82 (în continuare se va cita *Cronica anonimă a Moldovei*); *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, ediție critică de Nestor Camariano și Adriana Camariano-Cioran, București, 1965, p. 201, 203 (în continuare se va cita *Cronica Ghiculeștilor*).

¹⁰ *Cronica anonimă a Moldovei*, p. 78.

¹¹ *Ibidem*, p. 79.

¹² *Ibidem*, p. 81.

¹³ *Ibidem*, p. 83.

¹⁴ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 207.

¹⁵ N. Muste, *Letopisețul Țării Moldovei (1662-1729)*, în *Cronicele României*, ediție de M.Kogălniceanu, Ediția a II-a, vol.III, București, 1874, p. 62. În continuare se va cita *Letopisețul Țării Moldovei (1662-1729)*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 69.

¹⁷ *Cronica anonimă a Moldovei*, p. 86.

Caracterul devastator al acțiunii tătarilor în 1717 pe teritoriul Moldovei a fost menționat într-o însemnare din 14 februarie, același an: *“care pradă și robie ce-au făcut, decându-i Moldova pân acmu nu au fostu”*¹⁸.

Chiar dacă nu au reprezentat cauzele care au determinat marea foamete din anul 1718, parțial 1719, evenimentele anului 1717, acțiunile austrieilor și, mai ales, cele ale tătarilor chemați de către Mihai Racoviță ca să-și salveze domnia, au contribuit la devastarea Moldovei în special, au reprezentat acea *“verigă”* între un an rece, nefavorabil producției agricole, cel puțin pentru anumite culturi (1716) și un an extrem de secetos (1718), care a fost elementul causal principal al foametei. De altfel, cronicarii perioadei sugerează tocmai caracterul de *“verigă”* într-un lanț al *“catastrofelor”* anului 1717 *“...După robie și foamete mare ...”*¹⁹.

Adevăratele cauze ale declanșării foametei au fost cei doi ani nefavorabili din punct de vedere agrometeorologic, 1716 și 1718.

Anul 1716 a fost un an extrem de răcoros, cu precipitații dese, inclusiv inundații în Transilvania, cât și în Moldova și Țara Românească²⁰. Acest an a debutat cu o iarnă grea și îndelungată *“că era iarnă, zăpada prea mare”* pe teritoriul Țării Românești²¹ și a continuat cu o iarnă târzie și cu primăvară extrem de friguroasă pe întreg spațiul locuit de români. Astfel, cronicarul menționează următoarele trăsături ale primăverii: *“Întru acestu anu au fost timpu reu cu răceală, câte nimene n-au apucatu altă dată să fie fostu așa; că la Sfântul Gheorghe nu era înverzitu câmpul, nici codrul, și au fostu scădere în vin și vii și în toată roadă”*²². Aceleași trăsături ale primăverii au fost caracteristice și pentru Țara Bârsei *“când au umplatu văleatu 1716 au fost la Gioi Mari gheața în belți și zăpadă. Și au fost Sfeti Gheorghie după Paști a patra săptămână, luni și n-au fost fronză iar la Armenden au fost puțină atunci au prinsu a înfronzi”*²³.

Caracterul de excepție al anului 1716 din punct de vedere climateric s-a menținut și în timpul verii anului respectiv. Astfel autorul **Cronicii Ghiculeștilor** arată că *“În vara acelu an au fost ploi multe și neîntrerupte, încât nu s-au făcut de loc mei și nici vin din pricina frigului ce a fost: numai grâu, fân și orz s-a făcut, puțină miere, iar poame de loc”*²⁴, aceleași caracteristici fiind consemnate de Pseudo Amiras în cronica sa²⁵. Toate acestea au fost considerate de autorul **Cronicii Ghiculeștilor** *“semne prevestitoare de nenorocirea ce avea să se abată asupra țării”*²⁶.

Un eveniment meteorologic cu totul excepțional a fost ninsoarea din 3 august 1716, atât pe teritoriul Moldovei cât și al Țării Românești, care a avut influențe negative asupra recoltei din acel an²⁷.

¹⁸ Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p. 68-69, nr. 18.

¹⁹ *Letopisețul Țării Moldovei (1662-1729)*, p. 69.

²⁰ Toader Nicoară, *op.cit.*, p. 251.

²¹ Radu Popescu, *Istoria domnilor Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, vol.2, ediție de M. Gregorean, 1984, București, p. 248.

²² *Letopisețul Țării Moldovei (1662-1729)*, p. 87.

²³ Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 115, nr. 2.

²⁴ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 195.

²⁵ *Cronica anonimă a Moldovei*, p. 74.

²⁶ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 195.

²⁷ Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 115, nr. 3.

Cauza directă și apropiată a mării foamete din 1718-1719, a fost marea secetă din anul 1718 care a afectat spațiul românesc în întregime. Începută încă din vara și mai ales toamna anului 1717, continuând cu o iarnă uscată, fără zăpadă, seceta s-a prelungit în primăvara și vara anului 1718. Această succesiune a perioadei secetoase este demonstrată de o însemnare de cronică atribuită lui Teodor Baran din Brașov “... tot într-acest an (1717) despre toamnă foarte secetă mare s-au început, care n-au mai fost. Întărit seceta foarte, fiind iarna aceea fără zăpadă spre primăvară fiind foarte secetă”²⁸.

O altă relatare referitoare la această secetă subliniază caracterul catastrofal “Această vară și toamnă trecută au fost foarte uscate. În acest an de atâta căldură a ars pădurea. A fost o vară așa uscată și fierbinte...”²⁹.

Astfel pe teritoriul Moldovei, în anul 1718, n-a plouat toată vara, determinând distrugerea recoltei și scumpirea alimentelor “și s-au făcut scumpete mari că nici un fel de roadă nu s-au făcut, nefiind ploaie toată vara”³⁰, o primă consecință fiind foametea. Într-o altă cronică, aceea a **Ghiculeștilor**, autorul apreciază că a fost o “mare nerodire”³¹.

Foametea din acel an de pe teritoriul Moldovei, ca de altfel și de pe teritoriul Transilvaniei și Țării Românești, a fost caracterizată atât de contemporani cât și de urmași ca fiind “mare”. Datorită lipsurilor alimentare, provocate de o secetă cu caracter excepțional, oamenii săraci care nu aveau făină mâncau “rădăcini de papură și umblau cerșând pâne ca să nu moară, iar prețul unei merțe de mei ajunge la 10 lei”³², iar în condițiile iernii blânde și ploioase, alimentația oamenilor a fost alcătuită din “rădăcini și buruieni” săpate din munți și văi³³, iar “papura și alte buruiene găsită pen pădure și ciulini...” au completat hrana oamenilor în iarna anului 1718/1719³⁴. Într-o altă însemnare, autorul arată că în zilele lui Mihai vodă, oamenii au fost obligați să mănânce “...scoarță, papură, culbeci, găngăni...”³⁵.

În aceste condiții o primă consecință și cauză a foametei, a lipsurilor de tot felul, a fost scumpirea alimentelor, a cerealelor, “a pâinii”, după cum consemnează contemporanii acestora, ajungând “la 5 lei merța de pâine și mai bine”³⁶, sau “Merța de mei s-a vândut cu 10 lei”³⁷.

Pentru a combate foametea, cu consecințe imprevizibile, care putea determina deplasarea populației pe distanțe mari, fuga locuitorilor peste hotare, spargerea satelor,

²⁸ **Tipărituri românești (1539-1750) existente la Brașov**, Catalog, Brașov, 1980, p. 115, nr. 172 (în continuare se va cita **Tipărituri românești**).

²⁹ N.Topor, **Ani ploioși și secetoși în R.P.R.**, București, 1963, p. 17.

³⁰ **Cronica anonimă a Moldovei**, p. 91-92.

³¹ **Cronica Ghiculeștilor**, p. 225.

³² **Ibidem**.

³³ **Ibidem**.

³⁴ **Cronica anonimă a Moldovei**, p. 92.

³⁵ Damaschin Mioc, **Materiale românești din Arhivele străine**, în *SMIM*, VI, 1973, p. 335, nr. 5.

³⁶ Vasile Mihordea, **op.cit.**, p. 29.

³⁷ **Cronica Ghiculeștilor**, p. 225.

sau “*risipirea țărilor*”, Mihai Racoviță, domnul Moldovei din acea perioadă, a luat o serie de măsuri, cum ar fi împărțirea locuitorilor cei mai săraci în grupuri de 5, 10, 20, 30 pentru a fi hrăniți de boieri în iarna anului 1718/1719. În același timp s-a cumpărat grâu, mei din Polonia și Imperiul otoman sau “*din Țara Leșească și Țara turcească aducea oamenii pâine*”³⁸. Tot foametea a determinat numeroase decese, “*au murit multe suflete, câți nu s-au dusu printr-alte țări*”³⁹.

Foametea din anul 1718-1719 a avut consecințe importante atât pe planul transferului de proprietate, cât și pe plan social, chiar dacă acestea sunt mai îndepărtate, nu sunt contemporane cu marea foamete, fiind în ultimă instanță consecințe ale acesteia.

Astfel, Vasile Vișan, țigan venit din Țara Românească, era în Moldova om liber. În 1719, din cauza foametei, se vinde lui Chiriac stegarul împreună cu familia drept robi, dar stăpânul le trece calitatea de vecini⁴⁰, iar obligația boierilor de a întreține un anumit număr de oameni, a constituit un prilej de vecinire în grup a celor ce li s-au dat de domnie pentru ai hrăni⁴¹.

Transferul de proprietate a fost determinat de împrumuturile bănești contractate în perioada foametei pentru cumpărarea de alimente, deși mărturiile sunt ceva mai târzii, cum ar fi în anul 1720⁴².

La fel de puternică ca pe teritoriul Moldovei, foametea s-a manifestat și pe teritoriul Transilvaniei. Și în cazul Transilvaniei, foametea a fost determinată de puternica secetă din anul 1718, începută aici, așa cum am arătat anterior, încă din 1717. Aici au lipsit însă, ca factori agravanți, invaziile militare, austriece, turco-tătare, consecințe, ale războiului din anii 1716-1718, ca în cazul Țării Românești sau mai ales al Moldovei.

Disponând de informații mai numeroase pentru Țara Bârsei, zona Brașovului, ne vom referi în special la această zonă. Seceta din 1718 s-a manifestat cu putere de la începutul anului, din iarnă, a continuat primăvara, vara și toamna acestui an. Astfel, din aprilie până în noiembrie 1718 seceta a fost atât de puternică încât râul Bârsa a secat, că lunile iunie, iulie, august au fost permanent călduroase și că s-a ajuns la secarea Sprenghelului. Începând cu luna iulie au început să ardă pădurile, iar la 1 august a început să ardă muntele de la Zărnești, și în Poiana Brașov. Aceste incendii de pădure au fost favorizate de timpul secetos. Pe data de 15 august a avut loc un eveniment de excepție, acela al înfloririi pomilor a doua oară⁴³.

Seceta din anul 1718 nu s-a manifestat pe perioada unei luni sau a unui anotimp, ci a reprezentat o caracteristică generală a acestuia, neexistând precipitații în acest an. Astfel, datorită secetei au secat cele mai multe surse de apă din Brașov și din împrejurimi “*...fiind iarna aceea fără zăpadă, spre primăvară fiind foarte secetă, cât*

³⁸ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție de Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 678.

³⁹ *Letopisețul Țării Moldovei (1662-1729)*, p. 69.

⁴⁰ Vasile Mihordea, *op.cit.*, p. 107.

⁴¹ *Ibidem*, p. 119.

⁴² Ioan Caproșu, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit*, Iași, 1989, p. 116.

⁴³ Nicolae Iorga, *Istoria țării prin cei mici, în Despre cronici și cronicari*, București, 1988, p. 230.

cea mai multă parte a apelor și fântânilor au pierit” atât în oraș cât și în cetate⁴⁴, iar într-o altă însemnare se menționează “când au umblat văleatu 1718, fu secetă foarte mare, fântâni secară pe multe locuri și sate la câmpie pentru apă se pustiiră”⁴⁵.

Într-o altă descriere a secetei din 1718 de pe teritoriul Transilvaniei se arată că, datorită prafului, aerul era galben la privit. Seceta nu a avut grad de comparație: “A fost așa o uscăcine că om nu poate vorbi de așa ceva. Apa nu era decât ici colo unde erau izvoare ascunse. N-a fost iarbă în Transilvania decât în lacuri și bălți”⁴⁶.

Corolarul acestei secete extrem de puternice și îndelungate, din toamna anului 1717 până în toamna anului 1718, a fost o recoltă extrem de slabă “... și bucate de primăvara nu fură mai nimic, nici de toamnă”, scumpirea cerealelor într-un timp record, la 3 florini găleata de grâu în iulie și la 6 florini și 60 bani în septembrie 1718. Datorită lipsurilor alimentare, a foametei, mälaiul a ajuns la același preț cu grâul și secara⁴⁷. Pentru a supraviețui fizic, începând cu luna noiembrie, oamenii săraci mâncau turte de in de la piua de ulei, uneori amestecate cu mälai pentru cei care mai dețineau un asemenea produs⁴⁸.

Prețurile cerealelor, sau a produselor care se puteau consuma a crescut permanent. Astfel pe 8 ianuarie 1719 turtele de in de la piua de ulei s-au vândut cu 8 bani⁴⁹, iar după sărbătorile de Paști din anul respectiv, găleata de grâu sau mälai a ajuns la 8 florini, iar turtele au ajuns la 10 bani⁵⁰.

Creșterea excesivă a prețurilor a fost o consecință a foametei, oamenii săraci au fost obligați să consume orice produs care putea opri senzația foamei “... și în postul cel mare mânca creștinii sânge de vită cu tărățe și mânca rânsă (muguri de copaci, de arbori, n.n.) și atât să făcuse oamenii negri ca tăciunii și mieuna ca pisicii...”⁵¹.

În zona rurală a Brașovului în 1718, forțați de foamete, oamenii “au măcinat și lobodă de mâncare și rădăcină de papură și la câmpie tiu (...) de cucuruz”, zdrobit la piua și transformat în mămăligă.

O problemă deosebită pe care locuitorii Țării Bârsei au întâmpinat-o a fost aceea a hrănirii animalelor domestice. Pentru că nu a fost posibil să se facă fân, “marha” (vitele-n.n.) au fost hrănite cu frunze și crenguțe de stejar și fag, sau au fost trecute în Țara Românească la iernat unde, la fel ca în Moldova, iarna a fost fără zăpadă, dar ploioasă⁵².

Toate aceste mărturii referitoare la Țara Bârsei sugerează o situație excepțională greu de imaginat, o veritabilă catastrofă, dar întru-totul veridică.

⁴⁴ Tipărituri românești, loc.cit.

⁴⁵ Ilie Corfus, op.cit., p. 116, nr. 9.

⁴⁶ N.Topor, op.cit., p. 17.

⁴⁷ Radu Tempea, Istoria sfintei biserici a Scheii Brașovului, ediție de Octavian Schian și Livia Bot, Cluj, 1969, p. 93 (în continuare se va cita Istoria sfintei biserici).

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, p. 95.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ilie Corfus, op.cit., p. 116, nr. 9.

Lipsurile alimentare au fost așa de puternice încât au făcut pe oameni să vândă anumite lucruri pentru a cumpăra cereale, așa cum a procedat în 1719 “*Dumitrașc diac de pe Maraș (Mureș) din Sângetui (Sângatiu, județul Sibiu) pentru 7 mârță (merțe) de mălaiu*” care vinde “*o Evanghelie cu învățătură lui Murășan Dan și Murășan Simion din satul Peterite din județul Someș, și pe care o dăruiesc bisericii satului*”⁵³.

Flagelul foametei s-a manifestat cu destulă putere și pe teritoriul Țării Românești încă din anul 1717⁵⁴, când a fost însoțită și de ciumă “*de când ciuma cea de demult, când au fost ciumă și foamete*”⁵⁵.

La fel ca și în Moldova și Transilvania, și pe teritoriul Țării Românești foametea s-a manifestat cu intensitate în 1718 “*Într-această vară, era în țară mare secetă, și nu se făcuseră pâine mai nimic, ci era mare foamete*”⁵⁶.

Foametea a provocat numeroase decese atât în sate cât și în București, unde “*în toate diminețile se găsiia pe ulișă oameni morți de foamete*”⁵⁷. Aceste dificultăți interne ale țării, generate de flagelul foametei, au fost sporite de consecințele operațiunilor militare dintre austrieci și turci, a jafurilor austrieșilor, turcilor și tătarilor, la care s-au adăugat pentru întreaga perioadă 1715-1718 livrările obligatorii de produse și mijloace de transport pentru armata otomană.

Foametea a continuat și în prima parte a anului 1719, după revenirea pe tronul Țării Românești a lui Nicolae Mavrocordat. Atât ciuma, cât și foametea au reprezentat cele două motive de îngrijorare pentru Nicolae Mavrocordat. Au fost luate măsuri de combatere a foametei prin cumpărarea de făină din Imperiul otoman. Această măsură a fost luată pentru a se evita depopularea țării, atât prin creșterea numărului de decese, “*că iaște lipsă multă și pier oamenii de foamete*”, cât și prin părăsirea ei, “*măcar că mulți oameni din țară s-au dus în Țara turcească*”⁵⁸. Foametea a încetat odată cu noua recoltă a anului 1719, care a fost una excepțională.

Această situație este demonstrată atât de mărturiile contemporane sau apropiate temporal, cât și de cele tardive. Dacă în prima jumătate a anului 1719, foametea a pus la grea încercare populația Țărilor Române, începând cu recoltarea cerealelor păioase, situația s-a îmbunătățit considerabil. Astfel în urma iernii blânde și ploioase, a unei evoluții favorabile a climei din punct de vedere agrometeorologic pe teritoriul Moldovei, recolta a fost una excepțională, atât în ceea ce privește cerealele cât și fânul, fructele, mierea de albine, după cum arată cronicarii perioadei respective⁵⁹, iar autorul unei însemnări mult posterioare acestor evenimente notează “*Iar când belșugul let 722(1719)*”⁶⁰.

⁵³ Gabriel Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R.*, 4414-5920, vol. IV, București, 1992, p. 362, nr. 5653.

⁵⁴ Toader Nicoară, *op.cit.*, p. 251.

⁵⁵ Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 171, nr. 4.

⁵⁶ Radu Popescu, *op.cit.*, p. 272.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 273.

⁵⁸ *Ibidem*, p.276.

⁵⁹ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 225; *Cronica anonimă a Moldovei*, p. 92; Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 295, nr. 1.

⁶⁰ Ilie Corfus, *op.cit.*, p. 295, nr. 1.

Pentru zona Brașovului, încetarea foametei în urma unei recolte bune a determinat o scădere a prețurilor la cereale la 3 florini găleata „*după secere*”⁶¹.

În Țara Românească foametea a încetat odată cu noua recoltă de cereale a anului 1719, când au fost sistate de altfel și acțiunile de ajutor ale domniei⁶².

Puternica foamete din anul 1718, prima jumătate a anului 1719 a fost însoțită de o epidemie de ciumă care a afectat toate cele trei Țări Române. Apogeul epidemiei de ciumă a fost atins în anul 1719, când populația considera că suferințele provocate de foamete au luat sfârșit.

Epidemia de ciumă a fost favorizată de existența unei populații subnutrite, marcată de cerințe alimentare semnificative, o alimentație lipsită de hidrați de carbon, vitamine și proteine (cereale, miere, legume și fructe, produse de origine animalieră).

Nu este în intenția noastră să analizăm marea ciumă din această perioadă. Ar depăși de altfel cu mult conținutul acestui studiu anunțat și prin titlu. Nu ne putem opri să nu notăm câteva trăsături ale acesteia. Astfel pentru Moldova se menționează că „*După foamete, ciumă, amăru, bocete și vaete în toate părțile*” sau că această epidemie a ținut pe teritoriul Moldovei timp de șase luni și că au murit un număr mare de oameni. Este menționată și existența unei epizotii tot în această perioadă, accentuând și prelungind suferințele populației greu încercate⁶³.

În Țara Bârsei, între 1715-1719, a existat la Brașov un context epidemologic negativ, care a culminat cu marea ciumă din 1718 și 1719 magistral descrisă de Radu Tempea în cronică sa⁶⁴. Ciuma a afectat inclusiv teritoriile vestice ale Transilvaniei, fiind menționată la Sânmiclăuș în apropiere de Oradea⁶⁵. La fel de impresionante au fost consecințele ciumei pe teritoriul Țării Românești când „*văzând că s-au întins boala în toată țara, de mor mulțime de oameni fără de număr*” și pentru a se opri această epidemie s-a recurs la concursul moaștelor sfinte aduse de la Muntele Athos cu acest scop⁶⁶.

Putem concluziona că marea foamete din 1718 și prima jumătate a anului 1719, a fost una din cele mai mari calamități de acest gen și a afectat întreg spațiul românesc. Această calamitate a fost determinată de o serie întreagă de alte calamități, dintre care cea mai importantă a fost seceta din 1718.

În anii 1718-1719, consecințele negative ale foametei celei mari au fost accentuate de cele ale ciumei din aceeași ani, care s-au interferat de altfel.

Sunt impresionante în special acele referiri la „*alimentația de necesitate*” a românilor într-un asemenea moment, așa cum a fost pe întreg spațiul locuit de români, în anul 1718, prima parte a anului 1719.

⁶¹ *Istoria sfintei biserici*, p. 95.

⁶² Radu Popescu, *op.cit.*, p. 276.

⁶³ *Cronica anonimă a Moldovei*, p. 92.

⁶⁴ *Tipărituri românești*, p. 116; *Istoria sfintei biserici*, p. 92-96.

⁶⁵ Florian Dudaș, *Carte românească veche în Bihor, secolele XVI-XVII*, Catalog, Oradea, 1977, p. 142.

⁶⁶ Radu Popescu, *op.cit.*, p. 276.

Considérations historiques sur l'évolution de la famine de 1718-1719 dans l'espace roumaine Résumé

Grâce à quelques anciennes préoccupations, l'auteur étudie le déclenchement et l'évolution de la grande famine de 1718 et la première moitié de 1719.

En partant de l'analyse des catégories différentes de sources, mais en utilisant particulièrement les sources narratives, l'auteur met en évidence le contexte interne et externe du déclenchement de ce fléau.

L'auteur a démontré que ce fléau a affecté tout le territoire, tandis que les zones limitrophes ont eu une meilleure situation. Il y analyse "l'alimentation de nécessité" de la population des Pays Roumains, en donnant des exemples tirés des textes sélectionnés des chroniques contemporaines à ce phénomène. On y met en évidence l'interférence entre la famine et un autre fléau de ces années – la peste.

Tout analysant une partie des conséquences négatives démographiques et sociales du fléau on a démontré son caractère exceptionnel.